

Az óvodai csoportszobai számítógépek

Az óvodai csoportszobai számítógép-használat jelenlegi gyakorlata a számítógépet a „drillező játék- és oktatógép” funkciójában tartja. A helyzet kialakulásában szerepe volt annak a fejlesztési politikának, mely (saját) szektorális invenciók hiányában kompakt megoldásokat vásárolt – importált – az információs technológiai szektor egyik globális nagyvállalatától, kihasználatlanul hagyva a lokális szinten teljesítőképes fejlesztői és szolgáltatói kapacitásokat. A tanulmányban adatok alapján kimutatjuk, hogy a szülők szívesen veszik gyermekük óvodai számítógépes fejlesztését, de jelentőségét tekintve sokkal lényegtelenebbnek tartják azt, mint a gyerek számára nyújtott egyéb – főként humán jellegű – óvodai szolgáltatásokat.

A gazdasági szektornak a társadalom egyéb alrendszerei irányában érvényesülő befolyásáról a szociológusok és a közgazdászok többféle módon is jelzést adtak. Az elemzők egy része például a „menedzserek forradalma” fogalommal jelöli azt a tipikusnak ítélt változási folyamatot, melynek lényege, hogy a modern multinacionális nagyvállalatok nem csupán a nyereségük maximalizálására törekszenek, hanem a „cégbirodalom” presztízsének – méretének, hatalmának, gazdasági és társadalmi „befolyási övezetének” – növelésére is. (Burnham, 1962) A folyamat kísérőjelensége, hogy a nagyvállalatok a gazdasági szférán kívül is kiépítik bázisaikat – így a tudományos életben és az oktatásban is –, sajátos jellegű „piacnak” tekintve a nagy állami elosztórendszereket, bürokráciákat. Burnham tézise alapján a számítógépek óvodai megjelenésének kérdéskörét nem csupán önmagában vizsgálhatjuk, hanem a gazdasági érdekeltségű szervezeteknek a társadalom- és oktatáspolitikák irányában érvényesülő befolyásaként is értelmezhetjük.

A tanulmány első részében ennek az elemzési szempontnak a kiemelésével rajzoltunk képet a számítógép óvodai megjelenésének háttéréről, néhány általunk fontosnak ítélt epizódjáról. Nem volt célunk a gazdasági megalapozottságú társadalmi uralom érvényrejutását mélyebben elemezni, csupán arra kerestük a választ, hogy az óvodások számítógép-használatát elősegítő kormányzati fejlesztések miért valósultak meg a lokális termelő és tudástöke lényegében teljes kizárásával, illetve hogy a fejlesztések „koordinálása” miért emlékeztetett sok tekintetben a korábbi bürokratikus központi állami utasításokra. A tanulmány „második részében” a csoportszobai számítógép-használat témájában 2006-ban lezárult vizsgálatunk adatai alapján mutatjuk be a szülők véleményeit gyermekük csoportszobai számítógép-használatáról.

Az óvodai számítógépek terjedésének néhány epizódja

Forgatókönyvek

Az óvodai számítógépek magyarországi megjelenését háromféle forgatókönyv alapján tartjuk leírhatónak.

Az intézmények egy részében spontán helyi kezdeményezés eredményeként jelent meg a számítógép, melynek háttérben többnyire egy-egy innovatív óvodapedagógus és

a szülők egy csoportja által megfogalmazott igények álltak. Ezek az intézmények jellemzően a használatból máshol már kivont – leselejtezett – eszközhöz jutottak hozzá, és azt a maguk egyéni elképzelései alapján integrálták az óvoda életébe.

Más intézmények valamely donátor kezdeményezése révén, szervezett keretek között jutottak számítógéphez. Ennek eklatáns példája az IBM hazai számítógép adományozási akciója. A felhasználók ez esetben előkészített „szoftver- és hardvercsomaghoz” jutottak hozzá, mely irányt szabott a számítógép csoportszobai felhasználásának.

Az intézmények egy újabb csoportja kormányzati támogatás elnyerése révén szerezhettek számítógépet. A pályázat során elnyert keretösszeget az intézmények nem használhatták fel saját igényeiknek megfelelően, mivel a termék kiválasztása, beszerzése és kiszállítása a pályáztató előírásai alapján történt. A nyertes intézmények egyébként az IBM korábbi számítógép adományozási gyakorlatából ismerős „KidSmart” számítógépeket kaptak, felhasználói szempontból azzal a lényeges különbséggel, hogy arra három évig – a szerződés lejártáig – semmiféle újabb programot nem telepíthettek az óvodások számára. Ezek a számítógépek lényegében elveszítették eredendő multifunkcionalitásukat, ahogyan az egyik szakértő fogalmazott „bevasalt”, egyfunkciós játék- és oktatógépekké váltak.

A következőkben olvasható elemzésünkben az óvodai számítógéphez jutás 2. és 3. forгатókönyv (donáció és kormányzati támogatás) szerinti változatainak néhány epizódját mutatjuk be. Bár az 1. forгатókönyv – tehát saját kezdeményezés – alapján számítógépet használó intézmények vizsgálatától eltekintünk, megjegyezzük, hogy kutatási tapasztalataink szerint éppen ebben az intézményi körben található a leginkább autentikus helyszínei az óvodai számítógép-használatnak. A saját, helyi kezdeményezésre indított számítógép-használat eredményeként ugyanis néhány intézményben önálló (egyedi) koncepcióval rendelkeznek a számítógép csoportszobai használatára vonatkozóan. Jellemző, hogy ezeknek az intézményeknek egy részében újabb és újabb szoftvereket, ötleteket próbálnak ki a gyakorlatban. Ha valaki az óvodai csoportszobai számítógép használat terén innovatív óvodákat keres, ebben az intézményi körben találhat legkönnyebben kreatív partnerekre.

Az IBM kezdeményezése

Az IBM óriáscég 1996–98 között megbízást adott a kisgyerekkori nevelésben használható – a későbbiekben „KidSmart”-nak nevezett – szoftvercsomag kidolgozására. Az IBM megbízása hátterében a cég technológiára alapozott humán erőforrás fejlesztés teóriája és gyakorlata fedezhető fel. Az információtechnológiai szektor 2001–2002-es recessziójának idején – amikor az ágazat legtöbb cége éppen veszteségeit volt kénytelen indokolni részvényesei előtt – az IBM HR menedzsmentje arról számolt be, hogy évi 200 millió dollár költséget takarított meg azzal, hogy a cég 95 000 alkalmazottját belső e-learning rendszerében képezte. Az elsősorban gazdasági racionalitás mentén tájékozódó cég filozófiája szerint a humán erőforrások technológiára alapozott fejlesztése fontos előrelépési lehetőség mind a gazdasági sikerekben, mind a társadalomfejlődésben érdekeltek számára.

Európai Unió epizód

Az IBM mint óriáscég globális méretekben volt képes megjeleníteni az emberi erőforrásokba történő beruházás gyakorlatát, mintát és orientációs pontot nyújtva olyan nemzetközi szervezeteknek, mint például az Európai Unió. Ezt mutatja, hogy az IBM 2003 májusában elsőként szervezett európai konferenciát a „Információs és Kommunikációs Technológiák a kisgyermekkor tanulásban” (2) témaköréről. A Brüsszelben megrendezett konferencia reprezentativitására és média-láthatóságára jellemző, hogy azon Viviane Reding, az Európai Bizottság akkori oktatási biztosa is jelen volt, aki szerint a politika számára egyre világosabb a kisgyerekkori oktatás fontossága, mivel ez alapozza meg a

későbbi sikeres tanulást az egész életen át. Az oktatási biztos felszólalása jelezte, hogy az óvodai számítógép-használat a technológiával támogatott humán erőforrás fejlesztés fontos területeként tematizálandó a jövőben. A felvetés jól illeszkedik a nagyvállalatok által alkalmazott HR teóriákhoz vagy az Európai Unió policy dokumentumaiból ismerős élethosszig tanuló eu-polgár ideáltípusához. A konferencián Viviane Reding szükségesnek mondta az óvodapedagógus képzés bővítését, elsőként éppen az IKT-használati készségekkel: „Az óvodapedagógusoknak digitális írástudással kell rendelkezniük.” Az Európai Unió szóvivői és a rendezvényen résztvevő mintegy 20 ország a kisgyermekkori nevelés területén elismert 100 specialista kinyilvánította, hogy újító szakmai gyakorlat révén az IKT sikerrel hasznosítható a gyerekek korai – óvodaskori – fejlesztésében. Az IBM – tematizációs potenciálját felhasználva – látható sikerrel bővítette az IKT oktatási alkalmazásának témakörét a kisgyermekkori nevelés irányában, amit a cég stratégiai szempontjait figyelembe véve akár egyfajta befolyás- és piacszerzőként is értelmezhetünk.

Míndezen után érthető, hogy az IBM vezető menedzsere a gyerekek számára kifejlesztett KidSmart program bemutatásakor ugyanazokat a fogalmakat használta, melyek „mutatis mutandis” megjelentek az Európai Unió dokumentumokban is: „A KidSmart Európa szerte serkentőleg hatott a kisgyermekkori tanítási és tanulási módszerek megújítására. A program a további fejlődés szempontjából hatékony katalizátornak bizonyult...” – így az IBM vezetője. (Siraj-Blatchford, 2004) „Az e-learning (2) növekvő mértékben fogható fel katalizátorként az oktatási és képzési rendszerek alapvető változási folyamatában...” – állapítja meg a brüsszeli bizottság. (SEC, 2003 905.) Ugyancsak szinkronicitás fedezhető fel az IKT eszközök alkalmazásának indoklásában is. Az IBM donációs tevékenységének alapcélja volt a társadalomban tapasztalható „digitális megosztottság” mérséklése a korai készségfejlesztés eszközeivel. (Early, 2003) Nem nehéz ezzel összecsengő téziseket találni az Európai Unió dokumentumokban. „Az e-learning növekvő mértékben fogható fel ... az európai politikák eszközeként a társadalmi befogadás, a nyelvtanulás, a képzettségi hátrányok lefaragása és a kultúrák közötti kapcsolatépítés területén...” (SEC, 2003, 905.)

A fogalomhasználatot vizsgáló szemantikai elemzéseknek azonban vannak korlátai, így a globális nagyvállalatok és kormányzatok között kialakuló partnerséget csak bizonyos mértékig teszik átláthatóvá. Részletes elemzés híján nem is állítjuk, hogy az uniós dokumentumokba az IBM szövegek „közvetlenül” kerültek volna át, inkább arról van szó, hogy létezik egy az oktatáspolitikai és a gazdaság szereplői által közösen alakított fogalomkészlet, mely eredetében és megalapozottságában inkább a gazdasági szférához vagy az általa támogatott szakértői körökhöz köthető, mintsem a kormányzatokhoz. (A szemantikát már csak azért is mellőzhetjük, mert elemzésünk szempontjából nem is maguk a szófordulatok érdekesek, hanem az a mögöttük meghúzódó tematizációs hatalom,

„Képzeljék el, hogy van egy olyan kormányunk, amelyik nem törődik a technológiai fejlődéssel (...), az biztos, hogy a holland társadalom nem élne túl. Ebből leszűrhetünk pár fontos következtetést. Először is, hogy semmiképpen sem állíthatjuk le az új technológia alkalmazását ... Másodszor, hogy a kormányzati politika nagyrészt a technológiai fejlődés foglya ... Harmadszor, hogy a technológiai fejlődés alapvető kulturális változashoz vezet. A megváltozott kultúra viszont arra készít fel bennünket, hogy ismét csak újabb technológiát fogadjunk be.”

mely policy dokumentumokon keresztül érvényesülve meghatározó lehet a társadalmak jövője szempontjából.)

Értelmezésünk szerint az IBM mint globalizációs ágens jól szervezeten és sikeresen vitte át üzeneteit az uniós és azon keresztül az egyes nemzeti oktatáspolitikák irányába. (3) Hazai vonatkozásban jele ennek, hogy oktatási kormányzatunk 2004-es informatikai stratégiája szerint a számítógép „használatát általánossá kell tenni a magyar oktatásban – ... ezáltal egy új oktatási tanulási és oktatási paradigma (sic!) honosodik meg – összhangban az Európai Unió vonatkozó célkitűzésekkel és programokkal.” (Kiemelés: OM szöveg) (OM, 2004) Szélsőséges leegyszerűsítéssel és általánosítással azt is mondhatnánk, hogy a nagy befolyású globalizációs ágensek mintegy „megrendelőként” fordulnak a kormányzati politikák irányába. A kialakult erőviszonyoknak és a technológiai fejlesztés kényszer-jellegének már 1994-ben érzékletes megfogalmazását adta „van Dam”, akkori holland miniszter: „Képzeljék el, hogy van egy olyan kormányunk, amelyik nem tördök a technológiai fejlődéssel (...), az biztos, hogy a holland társadalom nem élné túl. Ebből leszűrhetünk pár fontos következtetést. Először is, hogy semmiképpen sem állíthatjuk le az új technológia alkalmazását ... Másodszor, hogy a kormányzati politika nagyrészt a technológiai fejlődés foglya ... Harmadszor, hogy a technológiai fejlődés alapvető kulturális változáshoz vezet. A megváltozott kultúra viszont arra készít fel bennünket, hogy ismét csak újabb technológiát fogadjunk be.” (van Dam, 1994) A technológia-terjesztés „spirálja” egyirányú – legfeljebb változó ütemű – mozgást tesz lehetővé. A holland politikus megszólalása igazolni látszik azt a feltételezésünket, hogy az IKT ügyében policy szinten lényegében nincsenek alternatívák. Csak az informatikai eszközök használatának következetes terjesztése vállalható. A fő kérdések legfeljebb a fejlesztések sorrendisége, megtérülése, hasznosulása és az IKT-ra alapozott szolgáltatások minősége lehet. Mert bár az IKT használatának és alkalmazásának terjedése folyamatos, az mégsem zárható ki, hogy az új, IKT-ra alapozott szolgáltatások bizonyos körülmények között a korábbiaknál alacsonyabb hatékonysággal hasznosítják a rendelkezésre álló erőforrásokat, netán gyenge minőségű szolgáltatást tesznek elérhetővé. A közpénzek felhasználását erős társadalmi kontroll alatt tartani szándékozó országokban az IKT terjesztésének folyamatait a minőség kérdésének centrumában tartásával lehetséges és szükséges irányítani, mivel az IKT terjedési ütemének megváltoztatása abszurdítás lenne, miként azt a fentiekben idézett „van Dam”-mal egyetértve állíthatjuk.

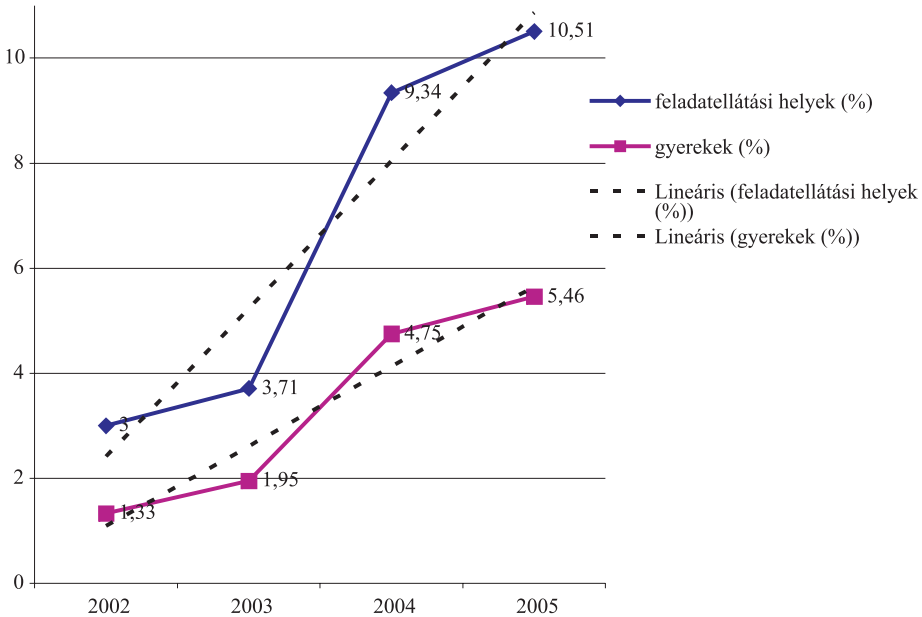
Különösen olyan esetekben szükséges a megtérülés és a hasznosulás következetes ellenőrzése és számonkérése, ahol a jelentős tőkeerővel rendelkező globalizációs ágensek „rejtett megrendelőként” relatíve könnyen képesek befolyásolni az oktatásfejlesztésre szánt közpénzek felhasználásának módját. Úgy gondoljuk, hogy a fent bemutatott példa bizonyos vonatkozásokban utalt erre. A globális nagyvállalatnak és az EU bürokráciának a fentiekben említett partnersége a versenyszféra „lépéselőnyét” jelezte. Az EU és vele párhuzamosan a hazai kormányzati bürokrácia az oktatás informatizálása terén gyakorta híján van a szektorális innovációnak – inkább mintakövetés, „import”, passzivitás és adaptáció jellemzi magatartását, ami kedvező helyzetet teremt a termékpalettájuk gyors és innovatív frissítésére képes nagyvállalatoknak. Bár formálisan minden esetben a közpénzeket felhasználó kormányzati szektor a megrendelő, sok tekintetben az oktatáson kívüli IKT iparágak jelölik ki a fejlesztési irányokat és „diktálják” a tempót. Szimbolikusan fogalmazva: az IKT szektor teszi fel azokat a kérdéseket, amelyekre a kormányzatok válaszolni kényszerülnek. Megjegyezzük, hogy az IKT szektor súlyának növekedését idézi elő az is, hogy a hazai oktatásirányítás „modernizáción” sok esetben a bürokratikus és adminisztratív igazgatási tevékenységek IKT-ra adaptálását érti. Bizonyos időszakokban az új technológiákhoz illeszkedő bürokratikus szabályrendszerek és módszerek kimunkálása látható preferenciát élvez a tananyagtartalmakat és oktatási módszereket érintő tervszerű változtatásokkal szemben.

Az IBM által megvalósított KidSmart számítógép adományozási program keretében 1999-től kezdődően több mint 50 országban jutottak számítógéphez gyerekeintézmények. (Siraj-Blatchford, 2004) Az európai kontinensen mintegy 5 000 munkaállomás került kiosztásra, melyek a donáció során érvényesített preferenciának megfelelően elsősorban a hátrányos helyzetű települések és közösségek gyerekei számára váltak elérhetővé. Az adományozást 8 000 pedagógus képzésével és bevonásával tervezték megvalósítani, összességében mintegy 300 000 gyerek számára hozzáférhetővé téve a KidSmart programcsomagot. Az IBM Magyarország képviselői elmondták, hogy a program valamennyi országban rendkívül sikeresnek bizonyult, ami a burnhami szempontokat figyelembe vevő értelmezésünkben azt is jelenti, hogy a KidSmart oly módon növelte az IBM jó hírnevét, ami előnyös a cég – és az általa képviselt szektor – gazdasági és kereskedelmi céljainak megvalósulása vonatkozásában. Nem tagadva az IBM donációk tényleges hasznosságát, előremutató jellegét és karitatív érdemeit háttérinformációként közöljük egy dán kollégánk személyes beszámolóját a programról. Mint elmondta, számos dán óvodában „átalakították” az IBM-KidSmart számítógépet, azaz eltávolították az általuk „izléstelennek” ítélt műanyag burkolatát, és többségükben saját szoftvereiket használták a gyermeki kreativitást szerintük elégtelen mértékben fejlesztő KidSmart programcsomag helyett. A több dán óvoda gyakorlatára hivatkozó, ám mégiscsak szubjektív beszámoló jelezte, hogy intézményi szinten nem minden esetben a hivatalos PR anyagokban közvetített módon zajlottak a folyamatok. A KidSmart számítógépeket nagyon hasznosnak ítélték a dán óvodákban is, de mivel azok nem illettek a Dániában megszokott kulturális miliőhöz és számítógép-használati szokásrendhez, ezért sajátos módon „asszimiláltak” azokat. Az IBM számítógépek dániai „használatba vételében” egyébként szimbolikusan megmutatkozik a skandináv országok egyfajta „szuverenitásra törekvése”, ami az IKT-használat más területein is tettenérhető. Példa erre, hogy Svédországban az e-learning keretrendszerek helyi kifejlesztésének egyik lényeges motívuma a felsőoktatási tananyagok révén már amúgy is kialakult amerikai hegemonia mérséklése. (Morten, 2003)

Magyarországi epizód

Az IBM brüsszeli konferenciájának – azaz tematizációs erőfeszítéseinek – és az Európai Unió célkitűzéseinek következtében Magyarországon is közüggé vált az óvodai számítógép-használat terjesztése. Hazánkban az IBM KidSmart program keretében mintegy 120 óvoda-számítógép (KidSmart programmal) került kiosztásra a cég ingyenes adományaként. (4) Az IBM adományozási gyakorlatát ebben az időszakban az Oktatási Minisztérium ajánlái és szervezőmunkája segítette. Ezért is különös, hogy a későbbiekben az egyébként az oktatási rendszerhez tartozó óvodákat érintő ügyet nem az Oktatási Minisztérium gondozta, hanem az informatikai ágazatot felügyelő és koordináló Informatikai és Hírközlési Minisztérium (IHM). Mint a későbbiekben látni fogjuk, az IHM természetszerűleg technológia alapú szemléletének érvényre jutása sok tekintetben kárára vált a Brunsvik Teréztől elnevezett óvodai számítógépes projektnek, melynek keretében hazai óvodák pályázhattak támogatást IBM KidSmart számítógép vásárlására. Az Informatikai és Hírközlési Minisztérium által kiírt „Brunsvik Teréz óvodai számítógépes program” keretében 2003-ban pályázati úton 269 óvoda jutott csoportszobai számítógéphez. (A pályázat jele: IHM-ITP-10) (Az intézmények támogatási összegre pályázhattak, melynek felhasználását nem befolyásolhatták. Minden intézmény ugyanazt az IBM számítógépet kapta KidSmart programcsomaggal.) A fejlesztés eredménye, hogy a 2003 és 2004 közötti időszakban ugrásszerűen megnövekedett a csoportszobai számítógéppel ellátott óvodai feladatellátási helyek aránya, illetve ennek megfelelően az óvodában számítógépet használó gyermekek aránya. (1. ábra) (Több évre visszatekintve körülbelül átlagosan évi 1 százalékpontos növekedési trendet tapasztalhatunk.)

A program sajátossága volt, hogy „a pályázat a 7/2003. (I. 14.) Kormány Rendelet alapján, a társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból elmaradott, illetve az országos átlagot jelentősen meghaladó munkanélküliséggel sújtott településeken működő óvodáknak biztosít speciálisan kialakított számítógépes munkaállomásokat.” (IHM, 2003) A rendelet eredményeként 2006-ban a községekben óvodába járó gyerekek körében nagyobb arányban (6,5 százalék) voltak olyanok, akik az óvodában számítógépet használhattak, mint a városban lakó gyerekek között (3,8 százalék).

1. ábra. A csoportszobai számítógépek és a használó gyerekek arányának változása 2002–2005 között, trendvonalakkal (5) Forrás: OM közoktatási statisztikai adatbázis – készítette: Török Balázs

Terjesztés

A Brunszvik Teréz óvodai számítógépes program általunk problematikusnak tekintett egyik jellemzője, hogy mind az alaptermék (a számítógép), mind a komplementer termékek (a szoftverek) az e téren teljesítőképes hazai szereplők mellőzésével kerültek az óvodákba. Annak ellenére volt így, hogy az oktatószoftverek piacán, az óvodabútorok piacán és a technológiai szolgáltatások terén léteztek/léteznek a pályázati célkitűzések maradéktalan teljesítésére alkalmas helyi szereplők. Ennek bizonyítékát adja az Állami Számvevőszéknek a Brunszvik programhoz kapcsolódó közbeszerzési eljárást vizsgáló jelentése, mely szerint: egy másik „pályázó által beadott ajánlat 57%-kal alacsonyabb árat tartalmazott, és az ajánlott eszköz az összes megkövetelt tanúsítvánnyal rendelkezett.” Ismeretes, hogy 2003-as áron darabonként 1.077.000 Ft-ba került a költségvetésnek egy-egy óvodai KidSmart számítógép. (6) Feltételezésünk szerint a hazai humán erőforrások – a foglalkoztatás, a szoftvergyártási szakértelem, az innovációs potenciál – bővülése szempontjából előnyös lett volna, ha a közpénzből finanszírozott fejlesztési program megvalósításában a szakmailag versenyképes „lokális” szereplők meghatározóbban jelenhetnek. Az Új Magyarország Programjában később leírtak minden bizonnyal 2003-ban is aktuálisak lettek volna, miszerint „Európának meg kell újítania versenyképessége alapját, fokoznia kell növekedési képességét és termelékenységét, valamint oly módon kell

megerősítenie a társadalmi kohéziót, hogy a fő hangsúlyt a tudásra, az innovációra és a humán erőforrás jobbá tételére helyezi”. A késztermék import 2003-ban sem lehetett a legmegfelelőbb megoldás a helyi fejlődési folyamatok élénkítésére. Reménykeltő, hogy az Új Magyarország Programja 2006-ban egyértelműen fogalmaz: „az ország további fejlődése, nemzetközi versenyképességének növelése megköveteli a befektetéseket a tartós növekedés és a foglalkoztatás hajtóerőibe, azaz a tudásalapú gazdaság és társadalom megteremtése érdekében kritikus fontosságúnak számító humán- és fizikai tőkébe.” (MKK, 2006). Ennek alapján a helyi nevelési programokhoz, helyi igényekhez és szükségletekhez szabott modern óvodai szoftverek magyarországi megalkotása a jövőben akár preferenciát is élvezhetne az elavult (7) és a terjesztési célok miatt kulturálisan jellegtelen oktatási szoftverek importjával szemben.

A Brunsvik Teréz óvodai számítógépes programot a médiában kísérelő csatározások háttérében a kétségtelenül politikai indíttatású támadások és kritikák mellett egyértelműen azonosíthatóak voltak olyan megnyilatkozások, melyeket piaci (gazdasági) versenyegyenlőséget érintő érdeksérelem vezérelt. A közbeszerzési eljárást érintő indokolt kifogásoknak tárgyszerű leírását adta az Állami Számvevőszék a Brunsvik programhoz kapcsolódó eljárások vizsgálatában:

– „az ajánlati felhívás ... műszaki leírása ... nem felelt meg a Közbeszerzésekről szóló 1995. évi XL. törvény vonatkozó előírásainak.”

– „az alacsonyabb árat tevő ajánlatot ... utólagosan felállított szempontok alapján, tehát nem megalapozott indokkal érvénytelenítették.”

– „az ár alátámasztottságának vizsgálatára különösen azért lett volna szükség, mivel a másik (kizárt) pályázó által beadott ajánlat 57%-kal alacsonyabb árat tartalmazott, és az ajánlott eszköz az összes megkövetelt tanúsítvánnyal rendelkezett.”

– „a nyertes által ajánlott eszköz nem felelt meg a kiírásban foglalt követelményeknek.”

– „a leszállított eszközök szakmai paraméterei nem feleltek meg az ajánlati kiírásban megfogalmazott követelményeknek, ennek ellenére ... a szállító teljesítését elfogadták.” (Állami Számvevőszék, 2005)

Attól a ténytól eltekintve, hogy a Brunsvik Teréz számítógépes program keretében hasznos oktatóeszközt kaptak az intézmények, több tekintetben is „kudarcosnak” tűnik az egykori IHM által bonyolított pályázat. Költségérzéketlenül és jogszerűtlenül elutasította a kevesebb mint fele áron ajánlatot tevőt (ha úgy tetszik, kétszer annyi intézmény kaphatott volna számítógépet ugyanannyi közpénzből (8)); bürokratikus bizalmatlanul kezelte az intézményeket, hiszen multifunkcionalitásuktól megfosztott, „lebutított” számítógépek kerültek az óvodákba (9), ami végső soron hátrányos a pályázati kiírásban megnevezett célcsoportnak. Ráadásul azt a pályázót hozta ki nyertesnek, akinek sem ajánlata, sem teljesítése nem felelt meg a kiírási követelményeknek. A jelenségkör együttes értékelése alapján akár a hazai közbeszerzési rendszer átalakítása is időszerűnek tűnik.

A jelenség háttérében meghúzódó okokat csak találgathatjuk. Annyit azonban jelezhetünk, hogy az IHM eredetileg nem 269, hanem jóval több, 500 darab számítógépet kívánt beszerezni az óvodai programra rendelkezésre álló 300 millió forintból. A tervezés fázisában tehát a „termék-beárzás” a hazai informatikai piac árait vette figyelembe. A program előkészítésének részeként fogható fel az is, hogy az IHM megbízásából ingyenesen használható számítógépes „Ovi Program” készült. (<http://ovi.ikukac.hu/>) Valószínűnek tartjuk, hogy a projekt egyik lehetséges forгатókönyve szerint a hazai szoftverkészítő és szolgáltatói szektor valósította volna meg a Brunsvik programot. A döntéshozók azonban más forгатókönyv szerint alakították az eseményeket. Ennek következménye, hogy a tervezett 500 számítógép helyett 269 kerülhetett átadásra, és hogy a közpénzen elkészített „Ovi Program” terjesztése és hasznosítása leállt. A Brunsvik programban juttatott IBM KidSmart számítógépekre ugyanis tilos bármilyen további szoftver telepítése. Arra a kérdésre, hogy vajon milyen tényezők eredményezték a projekt markáns megváltozá-

sát az előzetes tervekhez képest, csak általános hipotézis formájában adhatunk választ. Feltételezzük, hogy a domináns tökeerővel, presztízzsel és társadalmi befolyással rendelkező globális érdekcsoportok a magyarországi viszonyok között mintegy „rejtett megrendelőként” képesek befolyásolni az informatikai vonatkozású közszolgáltatások alakulását. Úgy véljük, hogy az IKT oktatási terjesztése kapcsán tipikus globalizációs jelenségek mutathatók ki: a „versenypozíciók” némi kormányzati asszisztenciával úgy rendeződnek át, ami jónéhány vonatkozásban kedvezőbb a globalizációs aktorok számára, mint a helyi szinten érdekelték számára.

Az óvodai számítógépek terjesztésének néhány nemzetközi és hazai epizódja alapján bemutattuk, hogy az IKT terjesztése sok esetben az oktatási rendszeren kívüli érdekekre vezethető vissza. Ennek is tudható be, hogy az IKT eszközök terjesztése során annak pedagógiai alapja tűnik a legkevésbé kidolgozottnak. Megítélésünk szerint a Kárpáti Andrea által az IKT hazai oktatási terjesztésének területén diagnosztizált „kampányszerűség” részben ugyancsak erre vezethető vissza. (Kárpáti, 2003) Az IKT oktatási alkalmazása vonatkozásában ismétlődően felvetődő kérdés, hogy a többségében oktatási rendszeren kívüli hatásokra visszavezethető, és ennek következtében gyakran erőltetett ütemű, egymásra toluló fejlesztési hullámok mennyiben indítanak el organikus, és mennyiben anorganikus változási folyamatokat. Ha ez utóbbi folyamatok túlsúlyba jutnak, az hosszabb távon akár csökkentheti is az oktatási rendszer IKT abszorpciós kapacitását. (Pedagógusok visszajelzéséből ismerünk olyan országos jelentőségű tartalomfejlesztési projektet, mely jelenlegi állapotában hozzájárul az IKT eszközök oktatási alkalmazásának lejárátódásához.)

Az óvodai számítógép-használat szülői megítélése

A kutatás módszerei

Az Oktatási Minisztérium támogatásával 2005–2006 folyamán lefolytatott vizsgálatunk során mindazon óvodai feladatellátási helyre kérdőívcsomagot küldtünk ki, ahol a 2004/2005. évi közoktatási statisztikai adatbázis szerint a gyerekek számítógépet használnak az óvodában. A mintaválasztás következménye, hogy az eredmények nem a hazai óvodarendszerre, csupán a csoportszobai számítógépet használó intézmények körére vonatkoztathatók. Összesen 490 óvodai feladatellátási helyre küldtünk kérdőívcsomagot, választ 348 intézmény 1082 szülőjétől kaptunk, akiknek nemek szerinti megoszlása megfelelt annak a közismert gyakorlatnak, miszerint az óvodával történő kapcsolattartás elsősorban az édesanyák feladata. (A nők aránya: 83,5 százalék volt.)

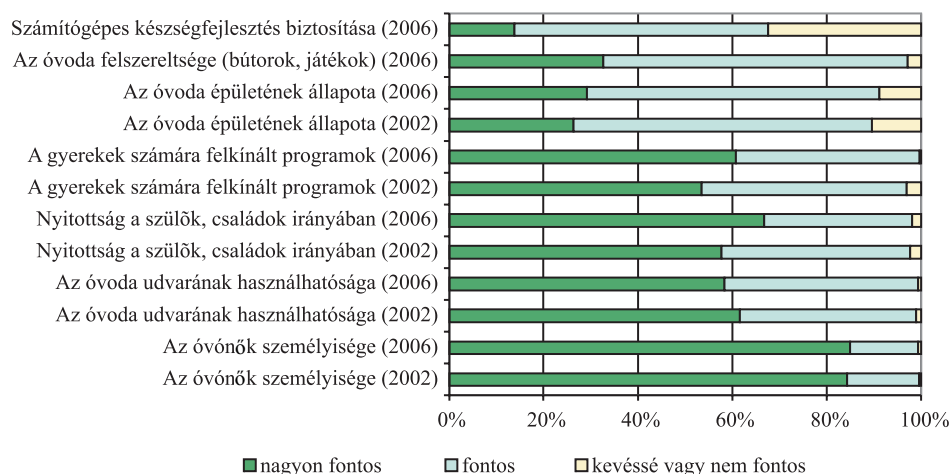
Szülői preferenciák

Az IBM adományozása és a Brunsvik Teréz program keretében óvodába került számítógépek elsősorban az óvoda oktató – intellektuális, kognitív készségeket fejlesztő – funkcióját erősítette. (10) Ez tökéletesen illeszkedett a szülők elképzeléseihez, akik gyermekük kognitív készségeinek fejlesztése terén egyértelműen hasznosnak látják a számítógép-használatát. A kérdéskör komplexitását jelzi, hogy a szülők gyermekük fizikális (testi), kommunikációs és szocializációs készségei szempontjából kockázati tényezőnek tekintik a számítógép-használatot.

A csoportszobai számítógép-használat a gyermeküket óvodáztató szülők többsége számára újdonságot jelent. Korábbi – 2002-es – kutatásunk idején (Török, 2004), országos szinten a szülők 58 százaléka helyeselte, hogy gyermeke óvodáskorban számítógépet használjon, míg jelentős arányuk, több mint harmaduk (35 százalék) kifejezetten ellenezte azt. 2006-os vizsgálatunkban, mely a csoportszobai számítógépet üzemeltető óvodák szülői körére terjedt ki, lényegesen eltérő eredményeket kaptunk. A szülők 92 százaléka

helyesnek tartja, hogy gyermeke az óvodában számítógépet használjon és mindössze 5,5 százalék ellenzi azt. A gyermekük számítógép-használatát helyeslő szülők arányának növekedése mögött több okot is feltételezünk. Egyfelől 2002 óta a közgondolkodás egyre inkább alapkészségnek tekinti a számítógépes ismereteket és készségeket, ami befolyásolhatja a szülők gyerekképét, másfelől a csoportszobai számítógép-használat mint az óvodapedagógusok által szervezett tevékenység meggyőzi a szülőket annak hasznosságáról. Ebben az értelemben a Brunszvik Teréz program és az IBM számítógépek adományozásának gyakorlata elvitathatatlan érdemekkel rendelkezik.

Bár a szülők kimagasló arányban helyeslik, hogy gyermekük az óvodában számítógépet használjon, korántsem egyöntetűen ítélik fontosnak azt. A válaszadók 1/3 része nem vagy csak kevésbé tartotta fontosnak, hogy gyermeke számára az óvoda számítógépes készségfejlesztést biztosít. Még kisebb arányban voltak azok a szülők, akik szerint nagyon fontos – azaz szinte nélkülözhetetlen óvodai szolgáltatás – az óvodai számítógép-használat. (Az 2. ábrán az adatok egy része a 2002-es országos óvodavizsgálatból származó adatokkal is összevethetők.)

2. ábra. A szülők óvodaválasztáskor alkalmazott egyes szempontjainak fontossága (2002 országos adatok és a 2006-os célzott vizsgálat adatai; (Török,2004) A 2006-os vizsgálat mintája a csoportszobai számítógépet üzemeltető óvodák szülői köre. (Török,2006)

Az általunk vizsgált hét óvodai szolgáltatás közül a fejlesztő célú óvodai számítógép-használat tűnik a legkevésbé fontosnak a szülők szemében – 13,9 százalék tartja nagyon fontosnak. Már az óvoda felszereltsége (bútorzata, játékok) is jóval több mint kétszer annyi (32,7 százalék szülő számára nagyon fontos), mint a gyerekük számítógépes fejlesztésének lehetősége.

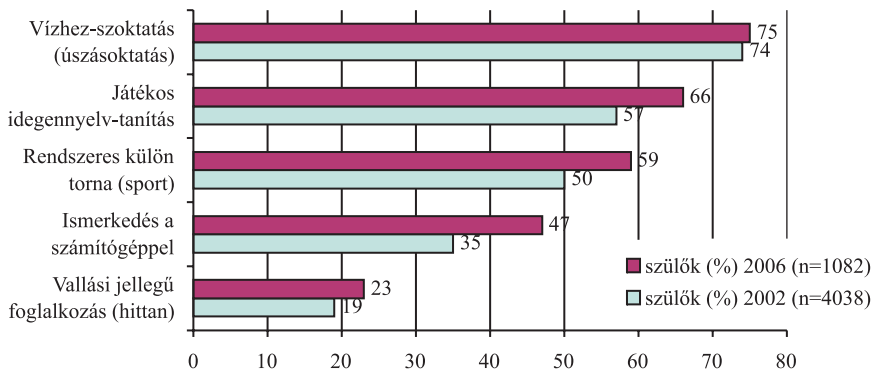
Az óvoda udvarának használhatóságán kívül (58,3 százalék) a szülők elsősorban az óvoda humán jellegű szolgáltatásait értékelik. Az óvodapedagógusok személyisége a szülők 85 százaléka számára tűnt nagyon fontosnak, ebben a tekintetben nem találunk eltérést a 2002-es és 2006-os adatok között. A családok irányában megnyilvánuló nyitottságot kétharmaduk (66,7 százalék) ítélte nagyon fontosnak. Az eredmények azt jelzik, hogy egyelőre nem a technológiára alapozott szolgáltatások bővítésével, hanem a humán jellegű szolgáltatások – például a gyerekek számára szervezett programok (60,8 százalék) – gazdagításával lehetséges az óvodai szolgáltatásokat a szülői igényekhez közelíteni.

Oktatáspolitikai szinten levonható következtetés, hogy amennyiben az óvodáztatás – szolgáltató jelleggel – a létező szülői igényekre kíván reagálni, akkor azt célszerű mérle-

gelni, hogy a gyereke csoportszobai számítógépes fejlesztése sokkal kevesebb szülő számára fontos (13 százalék), mint az óvoda által biztosított humán jellegű szolgáltatások. (Az „óvónők személyisége” 84 százalékuk számára nagyon fontos.)

A szülők véleményét megkérdeztük arról is, hogy elképzelésük szerint az óvodai számítógépes készségfejlesztés mennyiben befolyásolja gyermekük későbbi tanulmányi sikerességét. A válaszadók közel fele (48 százalék) gondolta úgy, hogy jelentős befolyással lehet a gyerek későbbi iskolai előmenetelére, miközben 42 százalékuk szerint csupán kis mértékű befolyást gyakorol a számítógép-használat a gyerek iskolai sikerességére. Markáns véleményt fogalmazott meg a válaszadók 9 százaléka, akik szerint a számítógépes készségfejlesztés nem befolyásolja a gyerek későbbi tanulmányi sikerességét.

A számítógép-használat jelentőségét a szülők ötféle óvodai különfoglalkozás iránti igényén keresztül is felmértük. (3. ábra) A 2006-os adatfelvétel során a 2002-es országosan reprezentatív vizsgálat eredményeivel azonos preferencia rangsort kaptunk. Eszerint a különfoglalkozások közül továbbra is a gyerekek fizikális fejlődését megalapozó „úszásoktatás” szerepel az élen és továbbra is harmadik helyen található a szintén fizikális állóképességet fejlesztő „rendszeres külön torna (sport)”. A kognitív készségek fejlesztéséhez kapcsolható „játékos idegennyelv tanulás” a rangsor második helyén található, míg a „számítógéppel való ismerkedés” a negyedik helyen. Ez utóbbi eredményt árnyalja, hogy a 2006-os adatfelvétel során megkérdezett szülők mindegyikének a gyermeke használhatott csoportszobai számítógépet, így ezen a területen tényleges tapasztalattal rendelkeztek.

3. ábra. A szülők által igényelt óvodai különfoglalkozások (2002 és 2006) A 2006-os vizsgálat mintája a csoportszobai számítógépet üzemeltető óvodák szülői köre. (Török, 2006)

Financiális szempontból értelmezve a vizsgálati eredményeket azt állíthatjuk, hogy az óvodák fejlesztésére rendelkezésre álló közpénzeket elsősorban az óvodai humán erőforrások (szolgáltatások) bővítésére célszerű fordítani, legalábbis amennyiben az oktatáspolitikai a szülők igényeit és meglévő preferenciáit figyelembe kívánja venni. Az eredmények alapján egyelőre nem tanácsolható az óvodáknak sem, hogy a számítógép csoportszobai alkalmazását nevelési/oktatási profiljuk centrumába helyezték, bár a csoportszobai számítógép-használat kétségkívül színesíti az óvodai szolgáltatások egészét, és sok tekintetben találkozik meglévő szülői igényekkel is.

Megjegyzendő, hogy a jövőben a csoportszobai számítógép-használatnak várhatóan fokozottabban jellemzője lesz a személyesség, a kommunikativitás. A gyerekek digitális portfóliójának összeállítása, az internetes kapcsolattartás, a gyerek rajz-, fénykép-, videó- és hanggyűjteménye mind-mind olyan funkciók, melyek a számítógépet kizökkenthetik jelenlegi „drillező játék- és oktatógép” szerepéből. A számítógép ilyen irányú funkcioná-

lis bővülésének azonban természetesen megvannak a maga humán feltételei, ezért szükségesnek látszik a csoportszobai számítógép-használat gyakorlatának összekapcsolása az óvodapedagógus képzés és továbbképzés szolgáltató rendszereivel. Hangsúlyozzuk, hogy nem az általános számítógép-használati ismeretek terjesztése látszik szükségesnek az óvodapedagógusok körében. Jelenleg is közel kétszer annyi feladatellátási helyen van számítógép-használói ismeretekkel rendelkező óvodapedagógus, mint ahány feladatellátási helyen csoportszobai számítógépet alkalmaznak. Hiányt a számítógépet kreatív fejlesztőeszközként és a személyes kommunikációt támogató médiumként hasznosító és az e téren rendszerezett ismeretekkel rendelkező óvodapedagógusokból regisztráltunk. Mivel az óvodapedagógusok továbbképzési aktivitása közismerten magas, hátráltató tényezőként elsősorban a továbbképzési kínálat szűkösségét, illetve a számítógép óvodai használatának koncepcionális kidolgozatlanágát kell megjelölnünk.

Összegzés

Az oktatási rendszeren belül zajló IKT terjesztési folyamatok egy része az oktatásügyön kívüli tényezőktől meghatározott, így természetesen hiányzik belőlük a (saját) szektorális invenció. A Brunsvik program nemzetközi előzményeinek és hazai történetének áttekintése alapján feltételezzük, hogy a domináns tőkeerővel, presztízzsel és társadalmi befolyással rendelkező korporációk – ha tehetik, oktatáspolitikai dokumentumokba transzformált lobbyérdekeik mentén – mintegy „rejtett megrendelőként” befolyásolják az informatikai vonatkozású oktatási közszolgáltatások alakulását. Az egyébként sok tekintetben előremutató folyamatok Magyarországon a mindenkori hatalmi pozícióban lévők „kommunikatív etikájának” fejletlensége, illetve az oktatásügyet jellemző szektorális invenció hiánya miatt egyelőre inkább a globális szinten érdekelték előnyére és a lokális szinten érdekelték hátrányára alakulnak, mintsem megfordítva.

A Brunsvik Teréz óvodai számítógépes program kapcsán jeleztük, hogy az alapját képező pedagógiai koncepció szűkössége és a számítógép felhasználás projektbeli korlátozása miatt az óvodai számítógépek egyelőre a „drillező játék- és oktatógép” funkcióban hasznosulnak a kedvezményezett óvodákban. A helyzethez illeszkedően szükségesnek látszik az óvodai csoportszobai számítógép-használat gyakorlatának koncepcionális bővítése, hogy az egyébként multifunkcionális médium jelenlegi korlátozottsága feloldható legyen.

A tanulmány második részében a csoportszobai számítógép-használat témájában 2006 folyamán lezárult vizsgálatunk alapján adtunk képet az óvodai számítógép-használat szülői megítéléséről. Kimutattuk, hogy a szülők többsége szívesen veszi gyermeke óvodai számítógép-használatát, de megítélése szerint a csoportszobai számítógép-használat szerepét és jelentőségét tekintve nem tartozik az óvoda legfontosabb „szolgáltatásai” közé.

A jövőre előre tekintve jelezzük, hogy az óvodák egy része anyagi és karbantartási nehézségek miatt várhatóan feladni kényszerül a csoportszobai számítógép-használat külső támogatásokra alapozottan megkezdett gyakorlatát.

Jegyzet

(1) European Conference on ICT in Early Learning
 (2) Az európai dokumentumok a jelzett időszakban az e-learning fogalmán mindenfajta számítógéppel segített tanulást értettek, így az óvodai számítógép-használatot is.
 (3) A helyzet komplexitását mutatja, hogy az uniós e-learning fejlesztési projektek részben az e-learning terén kialakult amerikai „technológiai egyeduralom” mérséklését kívánják elérni, így többek között az IBM-nek is versenytársakat támasztanak. (L-Change, 2002)

(4) A különböző hírforrások 100–120 közötti számokat említenek.
 (5) 2002-ben 4419 feladatellátási hellyel és 331.670 óvodással, 2003-ban 4640 feladatellátási hellyel és 327.508 óvodással számoltunk, kis mértékben eltérve az Oktatási Minisztérium statisztikáitól.
 (6) A számítógépek 3 év után – ennyi az informatikai eszközök amortizációs ideje – kerülnek át az óvodák tulajdonába, addig annak garanciális javítását a kiszállító díjmentesen végzi.

(7) Pethő Balázs tanulmányában kimutatta, hogy az 1998-ra elkészült IBM KidSmart szoftvercsomag a Brunsvik programhoz kapcsolódó hazai terjesztése idején információtechnológiailag sok szempontból elavultnak volt tekinthető.

(8) Talán nem véletlen, hogy az előzetes tervek szerint is majd kétannyi intézmény lett volna kedvezményezett.

(10) Kimutatható volt, hogy a csoportszobai számítógép-használat hatást gyakorolt az óvoda nevelési céljainak megvalósulására is. A számítógép csoportszobai alkalmazása többnyire olyan társas (interaktív) helyzetekben valósul meg, melyekben érvényre jut az óvoda szocializációs funkciója is.

Irodalom

A Magyar Köztársaság Kormánya (MKK 2006): *Az Új Magyarország programja*. 2006. február 28. (2006. március 9-én frissítve); http://www.nfh.hu/index.nfh?r=&v=9327575423&l=&p=-letoltes_UMP.pdf

Állami Számvevőszék (2005): *Jelentés az Informatikai és Hírközlési Minisztérium fejezet működésének ellenőrzéséről*.

Burnham, J. (1962): *The Managerial Revolution*, Bloomington, Indiana UP. In Andorka Rudolf (2003): *Bevezetés a szociológiába*. Osiris Kiadó, Budapest. *Early Learning in the Knowledge Society – Report on a European Conference*. (2003) Brussels.

IHM (2003): A Brunsvik Teréz óvodai számítógépes program. In *Pályázatok*. Egykori IHM honlap.

Kárpáti Andrea (2003): Zelig a katedrán. *Educatio*, 3.

L-Change (2002): *Change in European Education and Training systems related to Information Society Technologies, Yearly Report 2001/2002*. L-Change, Middlesex University Press.

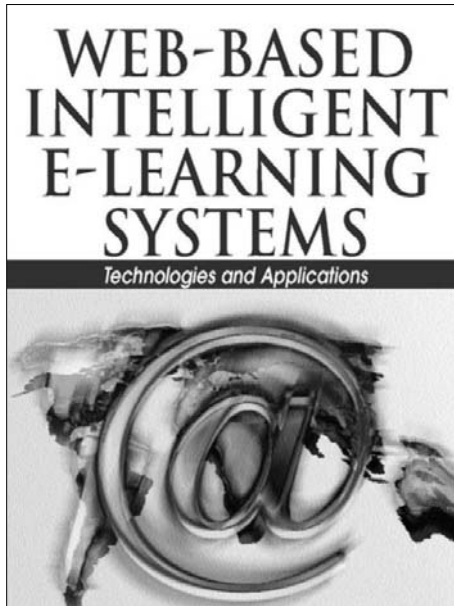
Morten Flate Paulsen (2003): *Online Education – Learning Management Systems – Global e-learning in Scandinavian Perspective*. NKI Forlaget, Norway. OM (2004): *Oktatási Informatikai Stratégia*. OM Informatikai Főosztály, Budapest. 21.

SEC (2003): *905: Commission of the European Communities: eLearning: Designing Tomorrow's Education – A Mid-Term Report*. Brussels.

Siraj-Blatchford J. – Siraj-Blatchford, I. (2004): *IBM KidSmart Early Learning programme European Evaluation: France, Germany, Italy, Portugal, Spain and UK*. Final report.

Török Balázs (2004): *A gyermeküket óvodáztató szülők körében végzett országos felmérés eredményei*. Felsőoktatási Kutatóintézet, Kutatás Közben sorozat, 261.

van Dam, M. (1994): De opmars der dingen. Putten: Balans, 9–10. In Went, Robert (2002): *Globalizáció*. Perfekt, Budapest.

Az Idea Group Inc (IGI) könyveiből